

Diyanet

İLMİ DERGİ



DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 43 • Sayı: 2 • Nisan - Mayıs - Haziran 2007

KUR'AN'IN MUCİZELİĞİ MESELESİ

Sabri TÜRKMEN*

Özet:

Mucize, benzeri yapılamayan ve kendisiyle meydan okunan olağanüstü bir hadisedir. Kur'an mucizesi de, Kur'an'ın benzerini ortaya koymaları konusunda beşeriyete meydan okuması karşısında insanların çaresiz kalmalarıdır.

Kur'an, birçok ayette Kur'an'ın bir benzerini veya bir sûrenin benzerini meydana getirmeleri hususunda Araplara meydan okumuştur. Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu kabullenmek istemeyen ve karşı koymaya yeltenenler, dil hususunda uzman oldukları halde, Kur'an'ın bu çağrısı karşısında çaresiz kalmışlar, onun bir benzerini meydana getirememişlerdir. Bu, Kur'an'ın, sıradan bir kitap olmadığını ve Allah'ın bir mucizesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Mucizeliği, müstakil her ayette değil de Kur'an veya sûre bütünlüğü içerisinde aramanın daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

Kur'an'ın i'caz yönleri ile ilgili pek çok görüş ortaya atılmıştır. Bazı ilim adamları Kur'an i'cazının, Kur'an'ın dil ve nazmında olduğu kanaatine varmışlar, bazıları ise i'cazın, Kur'an'ın anlam ve içeriğinde olduğunu savunmuşlardır. Aslına bakılırsa Kur'an mucizesinde bütün bu yönlerin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Mucize, Sûre, Ayet.

The Holy Qur'an as a Miracle

Abstracts:

A miracle is an extraordinary event, which is challenged with it and cannot be done its similarity by any one. The Qur'an challenges to mankind to bring out a copy of it but the men could find no way out. This is the miracle of the Qur'an.

By challenging with many verses of it, the Qur'an demands from the Arabs, to bring a copy of even its one small surah. But they have become helplessness by this way the Qur'an has proved that it is a miracle of Allah.

We should look for the miracle of the Qur'an in the integrity of whole the Qur'an or a surah to be able to understand this.

A number of opinions have been suggested about the miracles of the Qur'an. Some opinions are interested in language and the others, in meaning and contents or style of the Qur'an.

Key Words: Qur'an, Miracle, Surah (section of the Qur'an), Verse (Section of the surah).

* Dr., Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Giriş

Kur'an'ın mucizeliği, her dönemde âlimlerin ilgisini çekmiş, bu ilgi nesilden nesile intikal etmiştir. Fakat hiç kimse bu konuda son noktayı koyamamıştır. Zaten bu pek mümkün de görünmemektedir.

İslâm'ın ilk dönemlerinde "i'caz" konusu, müstakil olarak ele alınmamıştır. İ'caz, münakaşa konusu olan başka meselelerle beraber işlenmiş, tefsirciler de yeri geldikçe kitaplarında bu konuya temas etmişlerdir.

Hicrî III. yy.'in sonlarına doğru İ'cazu'l-Kur'an konusunda müstakil eserler yazılmaya başlamıştır. O günden bu güne birçok ilim adamı bu konuda çalışma yapmıştır. Ancak herkes tarafından kabul edilen Kur'an mucizesinin, i'caz yönü üzerinde ihtilaf edilmiştir. Bu konuda söz sahibi herkes, kendi görüşünün doğru olduğunu, muhaliflerinin hatalı olduğunu ispat etmek için büyük çaba sarf etmiştir.

Muhammed Abduh'un dediği gibi, Kur'an'ın nazmı ve üslûbu önemli meselelerdendir. Düşünen, tefekkür eden herkes onun hârikulâde güzelliğini müşahede eder. Bu konuda bir çok eser yazılmış olmasına rağmen kimse onun hakkını tam anlamıyla verememiştir.¹

Şüphesiz her çalışmanın kendine has bir takım faydaları vardır. Fakat, Kur'an'ın mucizeliği konusunda son noktayı koymak insan iradesini aşıyor gibi görünmektedir. Kanaatimizce insanlar, İ'cazul-Kur'an'ı tam olarak ifade etmekten de âcizdirler. Biz bu çalışmada Kur'an'ın mucizeliği meselesini genel hatlarıyla ele alıp, konuyla ilgili bazı problemlere cevap aramaya çalışacağız.

A-İ'cazu'l-Kur'an Meseleleri

1. İ'cazın Tanımı ve Mucize

İ'caz kelimesi "acz" kökünden türetilmiştir. "Bir şeyin gerisi, arkası, sonu" anlamında olup çoğulu "a'câz" olarak gelir. "et-Ta'ciz", acze nispet etmek anlamına gelir. Nitekim "mu'cizetu'n-nebiyyi" (Peygamber (s.a.s.)'in mucizesi) meydan okumakla beraber, hasmı âciz kılan şey anlamını taşımaktadır.² Ayrıca "acz" güçsüzlük, kuvvetsizlik anlamına da gelmektedir.³ "Acz" aslında bir şeyden geri kalmak, işin sonuna kalmak

1 Âişe Abdurrahman Bintu'ş-Şâti, *el-İ'cazu'l-Beyânî li'l-Kur'an*, Kahire. 1984, s. 290.

2 el-Firuzâbâdî, Mecduddin Muhammed b.Ya'kûb, *el-Kamûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1987, s. 663.

3 İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, İran 1985, V, 369.

iken; yaygın kullanımda, herhangi bir işi yapamama durumuna isim olarak verilmiştir. Bu kelime “kudret” kelimesinin zıddı olarak da kullanılmıştır.⁴

Nitekim ayeti kerimede “*eaceztu en ekûne misle hâze'l-ğurâbi*”,⁵ “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da mı olamadım” şeklinde varid olmuştur. “*A'ceztu fulânen*” “*ac- ceztuhu*” ve “*âceztuhu*” ifadelerinin tümü, “karşıdakini güçsüz bırakmak” manasına gelmektedir.⁶ Aynı manayı şu ayeti kerimelerde de görmekteyiz: “*Ve mâ entum bi- mu'cizîne fi'l-ardi*”⁷, “**Siz yeryüzünde (O’nu) âciz bırakamazsınız.**” “*Va’lemû enne- kum ğayru mu’cizillâh*”⁸, “**İyi bilin ki siz Allah’ı âciz bırakamazsınız.**”

Mu’cize ise, “i’caz” mastarının ismi faili olup⁹ sözlükte, insanları hayran bırakan, tabiat üstü olay demektir.¹⁰ Mucize, harikulâde bir iş olup, bilinen sebeplerin dışında olduğu için insanlar onun benzerini getirmekten âciz kalmışlardır.¹¹ Mucize özlü bir ifadeyle, “benzeri yapılamayan ve kendisiyle meydan okunan tabiat üstü olay”¹² olarak tarif edilmektedir.

İmam Kurtubî, mucizenin tanımını yaptıktan sonra; “mucizenin beş şartı vardır, bunlardan biri gerçekleşmezse mucize olmaz” der ve bu şartları şöyle sıralar:

- 1-Onu yapmaya sadece Allah (cc)’ın gücünün yetiyor olması,
- 2-Harikulâde (olağandışı) olması,
- 3-Peygamber olduğunu söyleyenin, onu nübüvvetine delil olarak getirmesi,
- 4-Meydan okuyanın, isteğine uygun olarak ortaya çıkması,
- 5-O mucizenin benzerini, karşı koymak amacıyla, başka bir kimsenin getireme- mesini.¹³

4 Râğıb el-İsfehânî, *Müfredâtu Elfazi'l-Kur'an*, Thk. Nedim Maraşlı, Beyrut 1972, s. 334.

5 Mâide, 31.

6 İsfehânî, age., s. 334.

7 Ankebût, 22.

8 Tevbe, 2.

9 Abdülkerim el-Hatib, *el-I'caz fi Dirâsâti's-Sâbikîn*, Beyrut ,1975.

10 T.D.K. *Türkçe Sözlük*, Ankara, 1988, II,1037.

11 es-Sabunî, Muhammed Ali, *et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Kahire, 1967, s. 89; es-Suyufî, Celaluddin, *el İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1980, IV, 3.

12 Menna'el-Kattan, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1980, s. 258.

13 el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkami'l-Kur'an*, Mısır, 1967, I, 69-71

es-Sâbûnî de mucizenin gerçekleşebilmesi için şu üç şartın olması gerektiğini söyler:

a) Meydan okuma, b) Meydan okumaya karşı çıkmak için lazım olan aracın bulunması, c) Karşı çıkmaya bir engelin bulunmaması.¹⁴

İ'cazın tanımını yaparken “vecz” kökünden gelen, kısa ve özlü anlatım, derin mana ifade eden ve if'âl kalıbından “îcâz” şeklinde olan kelimenin, ayrı bir kelime olduğunu ifade etmekte fayda olduğu kanaatindeyiz. Çünkü mezkur kelimenin mezid masdarı “îcâz” şeklinde geldiğinden, Türkçe okunuşları dikkat edilmediği takdirde birbirine karıştırılabilir. Zira biri “aceze”, diğeri ise “veceze” kökünden türemiştir.

Çalışmamız esnasında çokça kullanılan “İ'cazu'l-Kur'an” terimi, mana olarak şöyle açıklanabilir: “Kur'an'ın, benzerini ortaya koymaları için beşeriyete meydan okuması karşısında, insanların bundan çaresiz kalmalarıdır.” Ancak burada asıl maksat; insanların acziyetini ispat etmek değildir. Bilakis, hedef bu kitabın hak olduğunun ve gönderilen peygamberin doğru söylediğinin ispatıdır. Nitekim peygamberlere gönderilen tüm mucizelerden de maksat budur. Yoksa sadece âciz bırakmış olmak için insanları müşkil duruma düşürmek değildir.¹⁵

O halde mucizeler, Yüce Allah'ın peygamberlere, insanların inanması için göndermiş olduğu bir takım delillerdir. Allah (cc), mucize ile şunu murat etmektedir: “Rasulümün benden getirdiğini doğrulayın. Size tebliğ etsin diye onu ben gönderdim. Onun doğru söylediğinin delili; onun vasıtasıyla sizden hiçbirinin gücünün yetmediği hârikulâde hadiselerin gerçekleşmesidir. İşte i'cazın manası budur.”¹⁶

Şunu belirtmeliyiz ki, Kur'an'ın benzerini getirmeleri için insanlara meydan okuması, her yönüyle Kur'an'a denk bir kitap istemesi değildir. Maksat; üslûbu ve ifade tarzı nasıl olursa olsun, belâgat ve beyanca hakikati, etkili bir tarzda ifade etmek bakımından Kur'an'ın seviyesinde bir kelam getirmeleridir. Zaten edipler ve şairler arasındaki mukayese de bu şekilde olmuş ve olmaktadır.¹⁷

Geçmiş peygamberlere maddî gözle görülebilen mucizeler verildiği halde, Peygamberimize manevî ve aklî olan Kur'an mucizesi verilmiştir ki, zaman kaldıkça o da kalsın ve insanlar, hem nüzul sırasında hem de daha sonraki dönemlerde onun nurundan istifade etsinler. Nitekim Sahih-i Müslim'de yer alan bir rivayette Peygamberimiz

14 es-Sabunî, age., s. 90.

15 ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazim, *Menâhilu'l-Irfân*, Kahire, b.t.y., II, 227; es-Sabunî, age., s. 79.

16 Bkz. es-Sabunî, age., s. 79-90.

17 Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, İstanbul, 1983, s. 173.

(s.a.s) şöyle buyurmuştur: “Hiçbir peygamber yoktur ki, insanların inanması için kendisine bir takım ayetler (mucizeler) verilmemiş olsun. Bana verilen de Allah’tan gelen bir vahiydir. Bana tâbi olanların onlara tâbi olanlardan daha fazla olmasını ümit ediyorum.”¹⁸

Genel anlamda mucizeyi iki kısma ayırmak mümkündür. a)Hissî mucize: Bu gibi mucizeler, duyu organlarımızla hissedilir olup, bunlarla beşeri güçlere meydan okunur. Peygamberimizden önceki mucizelerin çoğu bu kabildendir. Yani duyu organları ile hissedilir, gözle görülür somut hadiselerdir. Dolayısıyla bu mucizeler keyfiyetleri açısından ihtilafa konu olmamış sayılırlar. b)Aklî mucize: Bu mucize akla hitap eder. Böyle olunca her insan idrak ettiği kadarıyla onu algılar. Bunun doğal sonucu olarak insanlar aklî mucizede daha fazla ihtilafa düşerler. Çünkü insanların anlayış kapasiteleri farklılık arz etmektedir.¹⁹

Kur’an mucizesi aklî olup, geçmiş peygamberlerin göstermiş olduğu mucizeler gibi gözle görülür olmadığından farklı yönlerden algılanmıştır. Kur’an, insanların o günkü şartlarda bilip kullandıkları bir takım kelimeler ve ibarelerden müteşekkildir. Durum böyle olunca, gözle görülen mucizelerin yapmış olduğu etkiyi hemen yapması, ondan beklenemezdi. Ancak, Arapların daha önce kullanmış oldukları harf ve kelimeleri, Kur’an alıp da ondan ayetler türetip onu; hükümler, kıssalar, öğüt ve nasihat gibi suretlerde insanlığa sununca, daha önce tanıdıkları kelimeler, karşı konmaz mucizelere dönüşmüştür.²⁰

Bazı âlimler, Kur’an-ı Kerim mucizesinin dışında nakil yoluyla gelen, ay yarılmaması, Peygamberimizin parmakları arasında suyun akması, az yiyeceğin birçok insana yetecek kadar çoğalması, devenin Peygamberimizle konuşması gibi siret kitaplarında ifade edilen daha bir çok mucizeden bahsetmişlerdir. Nübüvvet döneminde Peygamberimizden sadır olan bu mucizeleri, Peygamberimize has şeyler, Allah’ın ona vermiş olduğu bir ikram ve ihsan olarak telakki etmek mümkündür.²¹

O halde Peygamber (s.a.s.)’e izafe edilen diğer mucizeler, risalet görevini teyit etmekle beraber, insanlara meydan okuyan Kur’an mucizesinden tamamen farklıdır. Risalet mucizesi olarak sadece Kur’an görülebilir. Zikredilen diğer mucizeler ise, Pey-

18 Müslim, *İman*, 217.

19 Bkz. Abdulkerim el-Hatib, age., s. 88.

20 Age., s. 144.

21 Age., s. 98.

gamberimizin zatına âittir, ona hastır. Allah (cc)'ın Peygamberimize bağışlamış olduğu nimet ve ikram kabilindedir.

2-Meydan Okuyan Ayetler

Bu başlıkla kastedilen, Kur'an'ın kendi gerçeklerini kanıtlamak için insanlara bir benzerini ortaya koyamayacaklarına dair, meydan okuyan ayetleridir.

Çeşitli üsluplarla inen bu ayetlerde, Kur'an'ın hepsi henüz inmediği halde, insanlardan bazen Kur'an'ın bir benzerini, bazen on sûrenin, bazen de bir sûrenin benzerini getirmeleri istenir.

İ'caz ayetlerinin ilki, İsrâ sûresinde olup Mekke'de inmiştir. Müşriklerin, Peygamberimizi kendileri gibi beşer olarak görüp onu inkar etmeleri üzerine nazil olmuştur. İnen ayetlerle Peygamberimizin beşer olduğu vurgulanmış ve Kur'an mucizesiyle kafirlere açıkça meydan okunmuştur.²²

“De ki : Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini asla ortaya getiremezler... De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben sadece beşer bir elçiyim.”²³

İsrâ sûresinde Kur'an ismi zikredilerek sûre tahdidi yapılmaksızın genel manada meydan okunurken, Yûnus sûresinde sadece bir sûrenin benzerini getirin diye Kur'an meydan okumaktadır.

“Yoksa, onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz, Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da onun benzeri bir sûre getirin.”²⁴

Meşhur olan görüşe göre Yûnus sûresi 40, 94 ve 95. ayetleri müstesna olmak üzere Mekke'de, İsrâ sûresinden hemen sonra inmiştir.²⁵

Kur'an'ın i'cazı karşısında şaşkınlıklarını gizleyemeyen müşrikler, Hz. Muhammed'i karalamak için, onun Kur'an'ı uydurduğu iddiasında bulunmuşlardır. Bunun üzerine Hûd sûresinin aşağıdaki ayetleri nazil olmuştur:

“Yoksa, onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz, Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da, siz de onun gibi uydurulmuş on

22 Bintu'ş-Şâti, age., s. 56.

23 İsrâ, 88-93.

24 Yûnus, 38.

25 es-Suyutî, age., I, 31-40.

sûre getirin. Eğer onlar size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve ondan başka ilah yoktur. Artık Müslüman olur musunuz?"²⁶

Bu meydan okumanın, Arapçayı en güzel şekliyle kullananlara yöneltilmesi dikkat çekicidir. Ancak onlar, Kur'an gibisini getirmekten âciz kalmışlardır. Tûr sûresindeki şu ayeti kerimeler de onların içinde buldukları inkarcı tutumu ortaya koyup onlara meydan okumuştur:

"Yoksa onlar: (O) bir şairdir; onun zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar? De ki: Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim. Onlara akılları mı bunu emreder, yoksa onlar azgın bir topluluk mudur? Yahut "onu kendisi uydurdu mu!" diyorlar? Hayır onlar iman etmezler. Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler."²⁷

Medine döneminin hemen başlarında Kur'an'a şüpheyle bakanlar için şu ayetler nazil olmuş ve meydan okuyan ayetler konusuna son nokta konmuştur:

"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz, Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın. Bunu yapamazsanız –ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."²⁸

İşte Kur'an, mucizeliğini bu şekilde kabul ettirmiştir. es-Suyûtî'nin tespitine göre sadece Mekke döneminde seksenden fazla sûre inmesine rağmen,²⁹ Araplar o sûrelerden bir tanesine bile benzer bir sûre getirememişlerdir. Kur'an'a karşı koymaktan âciz kalmışlardır.

3-Kur'an'ın Ne Kadarı Mucizedir?

Kur'an'ın ne kadarının mucize olduğu âlimler arasında çeşitli şekillerde ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Biz bu konudaki görüşleri maddeler halinde belirtmekte fayda mülâhaza ediyoruz.

a) Mutezile mezhebinden bazı âlimlerin ifade ettiği gibi, i'cazın Kur'an'ın tamamı ile bağlantılı olduğunu söyleyenler.³⁰ Bu görüş yukarda işaret edildiği üzere Bakara

26 Hûd, 13-14.

27 Tûr, 30-34.

28 Bakara, 23-24.

29 es-Suyûtî, age., I, 28.

30 Age., IV, 17.

(2/23) ve Yûnus (10/38) surelerinin zikredilen ayetlerine mugayir olduğu için doğru kabul edilemez. Çünkü mezkur ayetlerde asgari tehaddi konusu olan ölçü, bir sûredir.³¹

b) Sûreler için bütün olma şartını kaldırarak, az veya çok ayetlerin tamamı ile alakalı olduğunu söyleyenler.³² Bunlar, **“Eğer doğru söylüyorlarsa, ona benzer bir söz meydana getirsinler”**³³ ayetiyle delil getirmişlerdir.

c) Kısa veya uzun tam bir sûre ile veya tam bir sûre miktarı bir veya birkaç ayetle mûcizenin hasıl olabileceğini söyleyenler. Bu görüşü savunanlara göre bir ayetin harfleri, en kısa sûre kabul edilen el-Kevser sûresinin harfleri kadar ise, o ayet mucizdir³⁴.

Meydan okuyan ayetlere bir bütün olarak bakıldığında, eşit olmadıkları göz önünde bulundurulunca, mucizeliği her ayette değil de Kur’an veya sûre bütünlüğünde aranmanın doğru olacağı kanaati hasıl olmaktadır. Ayrıca bazı ayetlerde Allah’u Teâla’nın, insanların sözlerini hikâye etmesi de Kur’an mucizeliğinin sûre bütünlüğü içinde aranması gerektiği kanaatini desteklemektedir. Dolayısı ile **“Eğer doğru söylüyorlarsa, ona benzer bir söz meydana getirsinler”**³⁵ ayetindeki söz kelimesini Kur’an veya sûre anlamında yorumlamak mümkündür.

4- Kur’an’ın İ’caz Yönleri

Geçmişten günümüze Kur’an’ın hangi hususta mucize olduğu âlimler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Kur’an’ın i’cazı, asırlar boyunca önemli yerini korumuş, kuşaklar boyunca canlılığını kaybetmemiştir. Kur’an’ın i’caz yönüyle ilgili bir çok görüş ortaya atılmış olsa da hâlâ bu konuda kesin bir şey söylenememektedir. Tabii bu durum, konuyla ilgilenenlerin metot ve kriterlerine göre değişmektedir. Mustafa Sadık er-Râfî’nin, **“Biz konunun bir boyutuna işaret edebiliyoruz”**³⁶ sözü de, bu konunun hâlâ cazibesini koruduğunu gösterir.

Bu konudaki muhtelif bakış açılarını belli başlıklar altında ele almaya çalışalım.

a- Sarfa meselesi

Sarfa görüşü, Kur’an’ın fesahatıyla muciz olduğunu söyleyen görüşe alternatif bir görüştür. **“Sarfa”** kelime olarak **“sarf”** kökünden gelip, **“defetmek, bertaraf etmek,**

31 İsmail Karaçam, *Sonsuz Mucize Kur’an*, Çağ Yayınları, İst., 1987, s. 138.

32 es-Suyutî, age., IV,18.

33 Tûr, 34.

34 Kattan, age., s. 264.

35 Tûr, 34.

36 er-Râfî, Mustafa Sadık, *I’cazu’l-Kur’an*, Beyrut, 1973, s. 209.

uzaklaştırmak ve yüz çevirmek” gibi manalara gelir. Bu görüşe göre Arapların, Kur'an'ın veya bir sûrenin benzerini yapamamalarının sebebi, Allah'ın onları böyle bir şeyi istemekten sarf etmesi (alıkoyması) ve bunu yapabilme yeteneğini onlardan alması ile açıklanmıştır.³⁷

Cumhurun görüşüne muhalif olan bu görüşü, ilk olarak dillendiren kişi Mutezili imamlardan İbrahim b. Seyyar en-Nazzâm (v. 220/835-845)'dir.³⁸

eş-Şehristânî, en-Nazzâm'ın i'caz hakkındaki görüşünü şu şekilde dile getirir: “Ona göre i'caz, geçmiş ve gelecek haberlerle ilgili olup karşı koymayı gerektirecek sebeplerin ortadan kaldırılması ve Arapların bu konuyla ilgilenmelerinin engellenip aciz bırakılmalarıdır. Şayet onlar kendi hallerine bırakılacak olsalardı belâgat, fesahat ve nazım olarak Kur'an'dakilere benzer bir sûre getirmeye güçleri yeterdi.”³⁹

el-Câhız'ın hocası en-Nazzâm'ın ileri sürdüğü bu görüş, ondan sonra Mutezile ve Şia arasında benimsenmiştir. Bu görüşe göre Kur'an'ın eşsizliği onun benzerinin ortaya konulamaması değil de, insanlarda var olan yeteneğin Allah tarafından alınması sebebiyle Kur'an'ın bir benzerini ortaya koyamamalarıdır. Bu görüşe göre Allah, insanlardan Kur'an'ın benzerini ortaya koyma gücü ve yeteneğini almış, onları bu işe yeltenmekten alıkoymuştur. Arapça'da sarfa diye isimlendirilen bu görüşü, er-Rummâni (v.382/992) ve el-Câhız iki görüşünden birinde savunmuşlardır.⁴⁰

Sarfa görüşü, Mutezile imamlarından en-Nazzâm'ın yanı sıra Hişâm ve Abbâd b. Süleyman gibi âlimlerden de nakledilmiştir.⁴¹ Şia'dan Murtaza da, “Allah, Araplardan Kur'an'ın benzerini getirmeleri için gereken ilimleri almıştır. Bu sebeple onun benzerini getiremezler”⁴² diyerek, biraz farklı bir bakış açısıyla bu görüşe meyleder.

el-Hattâbî (v.388/998) mucizeyi ispat etmek için sarfa görüşünün de bir delil olabileceğini ancak, “**De ki: Andolsun bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler**”⁴³ ayetinin, bunun hilafına şahitlik ettiğini ifade eder. Çünkü ayette karşı

37 Abdulkerim el-Hatib, age., s. 364; er-Râfiî, age., s. 146.

38 İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, Beyrut, b.t.y., I, 67.

39 eş-Şehristânî, Ebu'l-Ferec Muhammed b.Abdulkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, Kahire, 1961, I, s. 56-57.

40 Şevki Dayf, *el-Belâğa Tetavvur ve Tarih*, Kahire, b.t.y.,s. 103.

41 Bintu'ş-Şâti, age., s. 82.

42 er-Râfiî, age., s. 144.

43 İsrâ, 88.

konması istenen şeyin zor olduğuna da işaret ediliyor. Bu açıdan sarfa görüşü uygun düşmemektedir.⁴⁴

Sadık er-Râfiî, sarfa görüşünü çok şiddetli eleştirerek mezkur görüşe göre i'cazın; "Allah'ın, Arapları Kur'an'ın benzerini getirmekten alıkoyması" olduğunu ve bu anlayışa göre i'cazın, Kur'an'ın kendisiyle bir bağlantısı olmadığını ifade eder.⁴⁵ Abdulkâhir el-Cürcânî (v.471/1078) de sarfa görüşünü tenkit ederek, bu anlayışa göre yüceltilen ve mucizeliği savunulan şeyin sarfa (engellemek) olacağı, Kur'an olmayacağı tesbitinde bulunur.⁴⁶ el-Cürcânî, meseleyi daha ileri boyutlara taşıyarak sarfa görüşü arkasında, Kur'an'ın Allah'tan gelen bir vahiy olmadığı, Peygamber (s.a.s.)'in onu Cibril'den almadığı, onun insan nefsine ilka edilen bir ilham mesabesinde olduğu gibi kötü sonuçların çıkacağını, bunun da dinsizliğe kadar götürebileceğini ifade eder.⁴⁷ Sarfa görüşü meydan okumayla ve mucizenin diğer şartları ile de çelişir. Zira daha önce belirttiğimiz gibi es-Sâbûnî, mucizenin gerçekleşebilmesi için şu üç şartın olması gerektiğini söyler: Meydan okuma, meydan okumaya karşı çıkmak için aracın bulunması ve karşı çıkmaya bir engelin bulunmaması.⁴⁸

b-Dil ve nazım yönü

İ'cazın dil ve şekil yönüyle olduğunu söyleyenler, Kur'an'ın i'cazını, dili, üslubu, kuvvetli anlatımı, yüce belâgatı, eşsiz nazmı gibi yönleriyle açıklamaya çalışırlar.

Kur'an'ın i'cazı konusunda görüş ileri sürenlerin çoğu, onun i'cazının belâgat açısından olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁹ Kelamcıların i'caz hakkındaki çalışmalarında da en fazla öne çıkan görüş budur. Şu bir gerçektir ki, i'caz hakkında yazılan ilk kitapların hemen hepsinde belâgata dikkat çekilmiştir. Sünni olan el-Hattâbî (v.388/998), Mutezili olan er-Rummânî ve Eş'ari olan el-Bâkillânî (v. 403/1012) hepsi de İ'cazu'l-Kur'an'ın belâgat yönüne değinmişlerdir.⁵⁰

Bir belâgatçı olan ez-Zemahşerî (v. 538/1143), Rasulüllah'ın mucizesini ve Kur'an'daki incelikleri anlamak için Beyan ve Meâni ilminin gerekli olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ ez-Zerkânî de Kur'an'ın i'caz yönlerinden bahsederken onun dili ve üslubunu

44 el-Hattâbî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, *Selâse Resâil fi I'câzi'l-Kur'an*, Mısır, s. 21.

45 er-Râfiî, age., s. 144.

46 Bkz. el-Cürcânî, Ebubekr Abdulkâhir b. Abdirrahman, *er-Risaletu's-Şafiyye*, Mısır, b.t.y., s.138.

47 el-Cürcânî, age., s. 142.

48 es-Sabunî, age., s. 90.

49 el-Hattâbî, age., s. 21.

50 Bintu's-Şâti, age., s. 94.

51 ez-Zemahşerî, Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Beyrut, b.t.y., I,16.

öne çıkarmış, Peygamberimizin onunla meydan okuduğunu, fesahat ve belâgatta ün salmış olan kimselerin Kur'an'ın bu durumu karşısında şaşırıp kaldıklarını söylemiştir.⁵²

İ'cazı dil yönüyle açıklayan bazı kimseler, i'cazın Kur'an'ın üslubunda olduğunu ifade etmişler;⁵³ Kur'an'ın üslûp yönünden geleneksel şiir, hutbe ve mektup örneklerine benzemediğini, özellikle de ayet sonlarındaki “*ya'lemûn, yu'minûn*” tarzının daha önce bilinmediğini, dolayısıyla bu üslûbun Kur'an'ın i'caz yönünü oluşturduğunu belirtmişlerdir.⁵⁴

Kimine göre fesahat lafızlarda, kimine göre ise lafız ve mana güzelliğinde aynı oranda aranmalıdır... Mutezile'nin fesahat özelliklerini tek tek kelimelerde, hatta sarf ilminde ve seslerde aramalarına karşılık, el-Cürcânî bu özelliklerin terkipte, başka bir deyişle cümle tekniğinde bulunduğunu ortaya koymuştur. Ona göre Kur'an'ın gerçek anlamda i'cazı, haiz olduğu fesahat ve belâgattan kaynaklanmaktadır. Bu fesahat ve belâgat, nazil olduğu gibi aynen muhafaza edilen nazmında bulunmaktadır. Nazım ise lafızlar arasındaki üslûp ilişkisinden ibarettir.⁵⁵

c-Anlam veya içerik yönü

Kur'an-ı Kerim'in ana teması tevhittir. Bununla beraber bazı ilmi konuları da içermektedir. Ancak, bu ilmi bilgileri içermesi onun bir fizik, kimya, tarih, coğrafya veya astronomi kitabı olarak değerlendirilmesini gerektirmez. Bu noktada bazılarının yaptığı gibi, her ilmi gerçeği Kur'an ayetlerinin yorumlarına dayandırmak isabetli değildir. Kur'an ilme ve ilim ehline önem vermiş, insanları sürekli öğrenmeye, düşünmeye davet etmiştir.

“... Allah, size ayetleri böylece açıklar ki düşünesiniz.”⁵⁶

“Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”⁵⁷

“İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.”⁵⁸

52 ez-Zerkânî, age., II, 228.

53 er-Râfî, age., s. 147.

54 er-Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, *Nihayetu'l-I'caz fi Dirâyeti'l-I'câz*, Mısır, 1899, s. 6

55 Nasrullah Hacımüftüoğlu, *T.D.V. İslâm Ans.*, I, 247-248.

56 Bakara, 219.

57 Haşr, 21.

58 Yûnus, 24.

“Bak, anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz.”⁵⁹

Bazılarına göre Kur'an'ın mucizeliği onun gaybî haberler içermesidir.⁶⁰ Kur'an-ı Kerim hala açıklanamamış bir takım bilgiler vermiştir. Ayrıca nazil olduğu dönemde henüz vuku bulmamış haberler vermiş, daha sonra bu haberler aynen Kur'an'ın haber verdiği gibi vâki olmuştur.

“Elif lâm mîm. Rumlar (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgiden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir...”⁶¹

“Bedevilerden (seferden) geri kalmış olanlara deki: Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı çağrılacaksınız. Onlarla teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel mükafaat verir...”⁶² gibi ayetlerde haber verilen hadiseler gerçekleşmiştir.

Kur'an'da, Hz. Adem'den Peygamberimize kadar gelen peygamberlerin haberleri ve onlarla kavimleri arasında geçen hadiseler vardır. Bu haberlerin Peygamberimiz döneminde bilinmeleri mümkün değildi. Nitekim, Hz. Meryem'in doğum kıssasında, **“Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gaybi haberlerdendir...”⁶³** Hz. Yûsuf'un kıssasında, **“İşte bu (Yûsuf kıssası), gaybi haberlerdendir. Onu sana vahy ediyoruz.”⁶⁴** gibi ayetlerde anlatılan olayların gaybe âit olduğu bildirilmiştir.

Hz. Nûh'un kıssası Kur'an-ı Kerim'de haber verildikten sonra şöyle buyurulmuştur: **“Bu, sana vahyettiğimiz haberlerdendir. Bundan önce ne sen ne de kavmin bilmiyordunuz.”⁶⁵**

Bazı âlimlere göre mucizelik, onun içerdiği değerler, misallar ve hükümlerdedir.⁶⁶ Ancak el-Hattâbî'nin de dikkat çektiği gibi mezkur vasıflar, Kur'an'da önemli bir yer teşkil etmekle beraber her sûrede mevcut değildir. Halbuki meydan okuma her sûre

59 En'âm, 65.

60 Bintu's-Şâti, age., s. 92.

61 Rûm, 1-4.

62 Fetih, 16.

63 Âl-i İmrân, 44.

64 Yûsuf, 102.

65 Hûd, 49.

66 Bintu's-Şâti age., s. 90.

için söz konusudur. Dolayısıyla Kur'an'ın i'cazını sadece yukarıda zikredilen mevzu-
lara bağlamak isabetli olmaz.⁶⁷

Bazı ilim adamları İ'cazu'l-Kur'an'ı, Kur'an'ın bünyesinde herhangi bir çelişki ve-
ya ihtilaf olmaması olarak yorumlamaktadırlar. er-Râzî (v.606/1209) bu görüşün yanlış
olduğunu şu şekilde ifade eder: Kur'an'ın tamamıyla olduğu gibi, bir sûresiyle de mey-
dan okunmuştur. Arapların sözlerinden de bazılarının bir sûre miktarında olduğu halde
hiçbir çelişki ve ihtilaf taşımadığını görüyoruz. O halde Kur'an'ın i'cazını çelişkili ifa-
deler taşımasına bağlamak ikna edici değildir.⁶⁸

d- Haber verdiği bilimsel gerçekler

Kur'an-ı Kerim, kainattaki varlıkların yapısı ve tabiî olayların meydana gelişi hak-
kında temel bilgiler vermektedir ki, yakın zamanlara kadar bu bilgileri içeren ayetler,
yalnız itikadımızı alâkadar ederken, bugün gelişen bilim ve teknolojinin kesin olarak
doğru kabul ettiği bilgilerle tamamen örtüştüğü müşahede edilmiştir. Tabiî ki, Kur'an-
da yer alan tabiat ilimleri ile ilgili bu bilgilerin, doğruluğu kesinleşmiş tabiat ilimleri
ile çelişki arz etmemesi, Kur'an'ın i'caz yönlerinden biri ve onun Allah katından in-
dirilmiş olduğunun delillerindendir. Çünkü bu haber verilen bilgilerin, Kur'an'ın indi-
rildiği dönemde insanlar tarafından tespit edilmiş olması imkan dahilinde değildir.

Tabiat ilimleri ile i'caz, müstakil bir çalışma konusu olacak kadar geniştir. Ancak
kısa da olsa tabiat ilimleri ile ilgili bazı ayetlere dikkat çekmek istiyoruz.

**“ İnkâr edenler, göklerle yer birbiriyle bitişik iken, bizim onları ayırdığımızı ve bü-
tün canlıları sudan meydana getirdiğimizi bilmiyorlar mı?”** ⁶⁹

Bugün elde edilen bilimsel veriler ışığında, evrenin belirli bir zaman önce yok iken
var hâle geldiği ortaya çıkarılmıştır. Bu teoriye “Big Bang” (Büyük Patlama) adı veril-
miş ve buna göre tek bir çekirdek cismin ani patlaması ve parçalanması neticesinde,
dünya ve gök cisimleri oluşmuştur.

**“O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedir-
ler.”** ⁷⁰

⁶⁷ el-Hattâbî, age., s. 21-27.

⁶⁸ er-Râzî, age., s. 6.

⁶⁹ Enbiyâ, 21/30.

⁷⁰ Enbiyâ, 33.

Gök cisimleri evrende hareket halindedirler. Bu hareketler gelişi güzel değildir. Tüm cisimler hesaplanmış bir yörüngede seyrederek. Günümüzde kabul gören teoriye göre, evrendeki büyük ve kütleli cisimler, kendilerinden ufak cisimlere karşı bir çekim kuvveti uygularlar. Örneğin Ay, kendisinden daha ağır kütlesi olan Dünya'nın etrafında bir yörünge çizmektedir. Dünya ve Güneş sistemindeki diğer gezegenler ise Güneş'in etrafında bir yörüngede hareket ederler.

“O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlaklık (düzensizlik) görüyor musun?” ⁷¹

Dünya atmosferinin taşımış olduğu özellikleri bakımından yedi ayrı kısma ayrılmış olduğu, bütün bilim adamları tarafından kabul edilen bir gerçektir.

“ Görmediniz mi? Allah yedi göğü birbiriyle uyum içinde yaratmıştır? Ve Ayı bunlar içinde bir nur kılmış, Güneşi de (aydınlatici) bir kandil yapmıştır.” ⁷²

Kur'an, Güneş ile Ay arasındaki farkı açıkça ortaya koymuştur. Güneş ışık kaynağı, Ay ise ışığı yansıtan bir cisim kaynağı olarak tasvir edilmiştir. Oysa böyle bir detayın, Kur'an'ın nazil olduğu dönemde bilinmesine imkan yoktur. Bu bilgiye insanoğlu ancak yüzyıllar sonra sahip olabilmıştır.

“ Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Onlar ise bunun ayetlerinden yüz çeviriyorlar.” ⁷³

Dünyanın atmosferi, dünyaya yaklaşan irili ufaklı meteorları eriterek yok etmekte, uzaydaki zararlı ışınları süzmekte ve böylece insan hayatının devamı için hayati bir işlevi yerine getirmektedir. Atmosfer, sadece zararsız orandaki ışınları, radyo dalgalarını ve görünür ışığı geçirir.

“ Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. Geceyi gündüzün üstüne sarıp-örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıp-örtüyor...” ⁷⁴

Ayette gecenin ve gündüzün birbirlerinin üzerini sarıp-örtmeleri (tekvîr)⁷⁵ konusunda verilen bilgi, aynı zamanda dünyanın biçimi konusunda kesin bir bilgi içermektedir. Ancak dünyanın yuvarlak olması durumunda, bu ayette ifade edilen fiil (tekvîr) gerçekleşebilir.

71 Mülk, 3.

72 Nûh, 15-16.

73 Enbiyâ, 32.

74 Zümer, 5.

75 İbn Manzûr, age., V, 155.

“Rüzgarları da aşılama olarak gönderdik, böylece gökten su indirdik de sizleri suladık...”⁷⁶

Ayette geçen “aşılama” kelimesinin Arapça karşılığı hem bitkilerin, hem de bulutların aşılınması anlamını taşımaktadır.⁷⁷ Nitekim, modern ilim rüzgarların her iki işleme de sahip olduğunu göstermiştir.

Bunların dışında daha bir çok ayette yıldız ve gezegenler, yağmurlar, insanın yaratılışı, fiziki yapısı gibi daha nice hususlardan haber verilmiştir ki, bugünkü teknoloji vasıtasıyla bu bilimsel gerçekler herkesçe kabul edilmiştir.

e- Tasvir üslûbu ve etkileyciliği

İ'cazu'l-Kur'an'ın, Kur'an'ın tasvir gücünde olduğunu söyleyen Seyyid Kutub, bu konuya özel ilgi gösterip Kur'an'ın insan üzerindeki etkisini misallerle açıklar. Şöyle ki, Ömer b. el-Hattab; “*Kur'an'ı dinleyince kalbim ona ısındı, ağladım ve İslâma girdim*” demiştir.⁷⁸ Başka bir rivayette de şöyle dediği nakledilir: “*Bu, ne kadar güzel ve üstün bir söz!*”⁷⁹ Peygamber (s.a.s) ve Kur'an'ı inkar eden müşriklerin ele başlarından Velid b. Muğire, Kur'an'a karşı hayranlığını gizleyemeyip şöyle demiştir: “*Vallahi onda bir tatlılık, bir güzellik var. O, kendi dışındakileri kırar geçer, kendisi yükselir, ondan daha yüce bir söz olamaz.*”⁸⁰ Seyyid Kutub, Arapların Kur'an'dan etkilendiğine daha birçok misal getirdikten sonra şöyle der: Bütün bunların davet ettiği tek şey; Kur'an'ın muciz nazmının, dehşet ve istislâm derecesinde bir sihir tesirine, tüyler ürperten bir korku etkisine sahip oluşudur.⁸¹

Gerçekten de kalbin ta derinliklerine işleyen Kur'an'dan daha etkileyici söz yoktur. Kalp onunla ferahlar, onunla sükûnet bulur. Bazen de onun tesiriyle kişiyi bir korku sarar. Nice İslâm düşmanları vardır ki, Peygamberimize suikast yaparak öldürmek istemişlerdir. Ancak Kur'an'dan ayetler işitince düşüncelerinden vazgeçmişlerdir. Teslimiyet göstermişler, onun getirmiş olduğu dine girmek istemişlerdir. Kur'an ayetleri sayesinde onların düşmanlıkları dostluğa, küfürleri imana dönüşmüştür.

76 Hicr, 22.

77 Ebû Ubeyde, Ma'mer b. el-Musennâ, *Mecâzu'l-Kur'an*, Thk. Muhammed Fuat Sezgin, Kahire, 1954, I, 348; İbn Manzûr, age., II, 582.

78 İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Eb yârî, I, 347.

79 Age., I, 345.

80 Age., I, 270.

81 Seyyid Kutub Hişâm, age, *Kur'an'da Edebî Tasvir*, Terc. Süleyman Ateş, b.y.y., s. 35-37.

Kureyş'in eşraf kesimi, Utbe b. Rabia'yı Peygamberimize mani olsun diye gönderirken, Peygamberimiz ona Secde sûresinden bazı ayetler okuyor. Utbe, Kureyş eşrafına dönünce onlar, bakıp şöyle diyorlar: Ebu'l-Velid gittiği şeklin dışında bir surette dönüyor.⁸²

Peygamberimiz hac mevsiminde Ensâr'a Kur'an okuyunca ona iman ediyorlar. Medine'ye döndüklerinde dini açığa vuruyorlar. Böylece Ensar'dan evine Kur'an girmeyen kimse kalmıyor. Nitekim, şöyle denmiştir: Şehirler kılıçla fethedilmiştir. Medine ise Kur'an'la fethedilmiştir.⁸³

Kur'an'ın icaz yönleri zikredilirken genelde onun fasihliği ve belağatından (kelime, mana, ahenk ve tesirli ifade) söz edilmiştir. Ancak Kur'an'ın i'cazını sadece bu hususlarla sınırlı görmek doğru değildir. Biz buraya kadar söylediklerimizi de özetleyecek mahiyette Kur'an'ın i'cazı için en çok zikredilen vecihleri sıralamayı uygun buluyoruz:

- 1-Arap dilinde ve başka dillerde bilinen şekle muhalif olan edebi nazmı,⁸⁴
- 2-Arapların dilde kullandıkları üslupların hepsinden farklı olan güzel üslubu,⁸⁵
- 3-Hiç kimsenin benzerini meydana getiremeyeceği güzellikte olması,⁸⁶
- 4-İncelikli ve mükemmel hükümler ihtiva etmesi,⁸⁷
- 5-Ancak, vahiy vasıtasıyla bilinecek gaybi haberler içermesi,⁸⁸
- 6-Doğruluğu kesinleşmiş tabiat ilimleriyle çelişki arz etmemesi,⁸⁹
- 7-Kur'an'ı Kerim'de vadedilmiş her şeyin mutlaka yerine getiriliyor olması,⁹⁰
- 8-Şer'i ve kevnî ilimleri kapsayan ilim ve bilgileri içermesi,⁹¹
- 9-Beşer ihtiyaçlarına uygun olması,⁹²
- 10-İman eden ve etmeyenlerin kalbine tesir etmesi,⁹³

82 el- Hattâbî, age., s. 65.

83 Age., s. 65.

84 es-Suyutî, age., IV, 14.

85 ez-Zerkânî, age., II, 228.

86 el-Kurtûbî, age., I, 73.

87 Bintu'ş-Şâti, age., s. 90.

88 Age., s. 92.

89 Karaçam, İsmail, age. s. 223.

90 es-Suyutî, age., IV, 16.

91 Karaçam, İsmail, age., s. 460-461.

92 Age., s. 476.

93 Kutub, Seyyit, age., s. 37.

11-Okudukça veya dinlendikçe daha fazla hoşlanılması,⁹⁴

12-Kur'an'ın herkesi, çocukları ve okuma yazması olmayanları da etkilemesi,⁹⁵

13-Allah'ın Kur'an'a karşı koyma isteğini ve gücünü insanlardan alması (Sarfa görüşü),⁹⁶

B-İ'cazu'l-Kur'an Konusunda Yazılan Eserler

Hicretin ilk yıllarından itibaren başlayan dil çalışmaları, özellikle dil kurallarını ortaya koymayı amaçlamaktaydı. Belâgat çalışmaları dile kıyasla oldukça gecikmiştir. Esasen belâgat ilmi de, İ'cazu'l-Kur'an konusunu irdeleyen çalışmaların olgunlaşmasıyla ortaya çıkan bir ilimdir.

İ'cazu'l-Kur'an konusunda yazılan ilk eser olan "Nazmu'l-Kur'an", el-Cahız (v.255/869)'a âittir.⁹⁷ Ondan sonra pek çok kişi aynı konuya ilgi duymuş, ancak onların bu çalışmaları el-Cahîz'in görüşleri etrafında dönüp dolaşmıştır.⁹⁸

"İ'cazu'l-Kur'an" adıyla ilk kitap III. yy. sonlarında ortaya çıkmış olup, Ebu Abdillah b. Yezid el-Vâsitî (v.306/918)'ye âittir.⁹⁹ Daha sonra Ebu İsa er-Rummânî (v.382/992) i'caz hakkındaki kitabını yazmış, ondan sonra da Ebu Bekir el-Bakillânî(v.403/1012) meşhur kitabı "İ'ca'zu'l-Kur'an"ı yazmış ve bu eser daha sonraki âlimlerin müracaat kaynağı olmuştur.¹⁰⁰

Hicrî IV.yy.'da i'cazu'l-Kur'an adı kabul görmüş, el-Hattâbî el-Bustî (v.388/998) de bu konuda bir risale yazmış; girişinde sarfa görüşüne karşı çıkmış, i'cazın Kur'an'ın be-lağatı ile ilgili olduğunu savunmuştur.

Ebû Mansûr es-Seâlibî (v. 429/1038), "el-İ'caz ve'l-Îcâz" adında bir kitap telif etmiş, on bölüme ayırdığı eserinin birinci bölümünü mezkur konuya ayırmıştır.

Hicrî V. yy.'da i'caz konusunda en etkili şahsiyet, devrin tartışmasız otoritesi Abdulkâhir el-Cürcanî (v.471/1078)'dir.¹⁰¹

94 es-Suyutî, age., IV, 17.

95 Abdulkerim el-Hatib, age., s. 253.

96 İbn Hacer, age., I, 67.

97 er-Râfiî, age., s. 151.

98 Abdulkerim el-Hatib, age., s.149.

99 Katib Çelebi, Mustafa b. Abdillâh, *Keşfu'z-Zunûn an Esmâ'i'l-Kutub ve'l-Funûn*, İst., 1941, I, 120.

100 Age., I,120; er-Râfiî, age., s. 152.

101 T. D. V. *İslâm Ansiklopedisi*, I, 247.

İ'caz konusunda bir çok âlim müstakil çalışmalar yapmıştır. Ancak, genelde i'caz konuları tefsir konularıyla içiçe değerlendirilmiştir. Dilin inceliklerine temas eden el-Keşşâf'ı kaleme alan ez-Zemahşerî (v. 538/1148)'nin yaptığı gibi Kur'an'ı tefsir eden birçok âlim, tefsirlerinin başında Kur'an'ın fazileti ve i'cazı ile ilgili düşüncelerini aktarmışlardır.

VI. yy.'a geldiğimizde bu asrın üç önemli simasından biri er-Râzî'dir. O, "Nihayetu'l-İ'caz" adlı eseri kaleme almış, el-Cürcanî'nin "Delâilul'l-İ'caz" ve "Esrâru'l-Belâğâ" sı ile temellendirmiştir.¹⁰² Râzî'den sonra İbn Ebi'l-İsba' el-Mısırî (v. 654/1256) gelir ki, o da el-Cürcanî'nin "Delâilu'l-İ'caz" adlı eserini Kur'an'dan şahitler getirerek zenginleştirmiştir.¹⁰³ VI. yy.'ın bu alanda tebaruz etmiş şahsiyeti es-Sekkakî (v. 626/1229)'dir. Yeni bir ekolün başlangıcı olan "Misbâhu'l-Ulûm" eseriyle belâgat ilmi de son şeklini almış, kendinden sonrakilerin üzerinde çalışarak şerh ve haşiyeler yazdıkları bir kitap olmuştur.¹⁰⁴

el-Cürcanî'den sonra i'caz konusunda yazılan çalışmaları üç grupta ele almak mümkündür. 1) er-Râzî gibi özetleyerek yeniden düzenleyenler, 2) İbn Ebi'l-İsba'nın yaptığı gibi Kur'an'dan şahitlerle konuyu zenginleştirenler, 3) es-Sekkakî gibi belâgat çalışmalarını i'cazı anlamaya vesile kılanlar.¹⁰⁵

Kemaluddin ez-Zemlekâni (v. 601/1204) "el-Burhân el-Kâşif an İ'cazi'l-Kur'an" adlı eserinde i'cazın, Kur'an'ın hoş telifinde ve delalet etmiş olduğu manada olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁶

Muhammed Ferid Vecdî (v. 1954) çeşitli münasebetlerle Kur'an-ı Kerim'in i'cazından bahsetmiş, i'cazın Kur'an nazmında ve belâgatında olduğunu söyleyen yaygın görüşü şu şekilde tenkit etmiştir: Biz Kur'an'ın belâgat açısından zirvede olduğuna inanıyoruz. Ancak i'caz yönü o değildir. Çünkü sadece belâğ olan bir sözün dinlendikçe tesiri azalır. Kur'an'a baktığımızda onun böyle olmadığını, tam tersine okundukça tesirinin arttığını görüyoruz. O halde tesir eden başka bir şey vardır. O da, "İşte böylece sana da emrimizle bir ruh vahyettik"¹⁰⁷ ayetinde ifade edilen *ruh*'tur. İşte ilâhî kitabın

102 er-Râzî, age., s. 5.

103 Bintu'ş-Şâti, age., s. 129.

104 Şevki Dayf, age., s. 286.

105 Bintu'ş-Şâti, age., s. 219.

106 ez-Zemlekâni, Kemaluddin *el-Burhân el-Kâşif an İ'cazi'l-Kur'an*, Thk: Hatice el-Hadisi ve Ahmet Matlub, Bağdat, 1974, s. 53-61.

107 Şûrâ, 52.

i'caz yönü bu yüce ruhaniyettir. Kur'an-ı Kerim okunduğunda çocuğun ve okuma yazması olmayanın etkileniyor olması da bunun göstergesidir.¹⁰⁸

Son dönemlerde de konuyla ilgili birçok müstakil çalışma yapılmıştır. Bunlardan "İ'cazu'l-Kur'an" adlı eserinde er-Râfi' i'cazı, Kur'an'ın fonetik yapısında aramış; Seyyid Kutup, "et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'an" adlı eserinde i'cazı, Kur'an'ın tasvir gücüne bağlamıştır. Ayrıca, Âişe Abdurrahman Bintu's-Şâti'nin "el-İ'cazu'l-Beyâni li'l-Kur'an" adlı kitabı da, bu sahada yazılan önemli kitaplar arasındadır.

Sonuç

Mucize, benzeri yapılamayan ve kendisiyle meydan okunan olağan üstü bir hadisedir. Dolayısıyla Kur'an mucizesi de, Kur'an'ın benzerini ortaya koymaları için beşeri yete meydan okuması karşısında insanların çaresiz kalmalarıdır.

Bir hadisenin mucize sayılabilmesi için temel şartlardan biri "meydan okumanın" mevcudiyetidir. O halde siret kitaplarında mucize olarak addedilip Peygamberimize izafe edilen olağandışı hadiseler, Yüce Allah'ın Peygamberimize ikram ve ihsanı olarak görülebilirler. Bu gibi hadiseler, insanlara meydan okuyan Kur'an mucizesinden farklı olarak değerlendirilmelidir.

Kur'an-ı Kerim, birçok ayeti kerime ile benzerini meydana getirmeleri için Araplara meydan okumuş ve onların acziyetlerine binaen mucizeliğini kabul ettirmiştir.

Biz de mucizeliği, her ayette değil de Kur'an veya sûre bütünlüğünde aramanın doğru olacağı kanaatini taşıyoruz. Ayetlerin belâgat, içerik ve üslûp açısından eşit olmaması, ayrıca bazı ayetlerde beşer sözünün hikaye edilmesi de, Kur'an mucizeliğinin sûre bütünlüğü içinde aranması gerektiği kanaatini desteklemektedir.

Kur'an'ın i'caz yönleri ile ilgili birçok görüş ileri sürülmüştür. Bunlar arasında "Allah'ın Kur'an'a karşı koyma gücünü veya Kur'an'a karşı koyma isteğini insanlardan alması" olarak bilinen "Sarfa" görüşünün yanlış olduğu âşîkardır. Çünkü Kur'an, nazil olduktan sonra Araplarda hafıza kaybı olduğunu kimse söylememiştir. Ayrıca o günden bu güne Kur'an'a karşı koyma girişimleri de bu isteğin insanlardan alınmadığını gösterir. Fakat "Allah'ın insanoğlunu fitraten bu yetenekten sarfettiğini" söylemek mümkündür. Yani Yüce Allah, insanı, Kur'an gibisini meydana getirecek kapasitede yaratmamıştır. Onlara meydan okumak suretiyle, bu yüce kitabın ancak kendisine âit olabileceğini vurgulamıştır.

108 Bkz. Abdulkerim el-Hatib, age., s. 242-253.

Kur'an mucizesi konusunda görüş ileri süren ilim adamlarının çoğu, herkesi derinden etkileyen Kur'an i'cazının, Kur'an'ın dil ve nazmında olduğu kanaatine varmışlardır. Bazıları i'cazın, onun anlam ve içeriğinde olduğunu savunmuşlardır. Aslına bakılırsa, Kur'an mucizesinde bütün bu yönlerin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Kur'an'ın i'caz yönleri olarak ileri sürülen görüşler arasında ilmi çerçevede sunulan görüşler yanında, duygusallıktan öteye geçmeyen bir takım yaklaşımların da olduğu görülmektedir. Bazı kimselerin Kur'an'daki tabiatla ilgili ayetlerden hareketle, ilgili veya ilgisiz bütün ilimlerin aslının Kur'an'da olduğu düşüncesini ısrarla sürdürdüklerini müşahede ediyoruz. Bu kimseler gerektiğinde Kur'an'ı, fizik, kimya, biyoloji, tarih veya astronomi kitabı olarak görürler. Bazen de onun bu ve benzeri ilimlerin ana kaynağı olduğunu söylemekle yetinirler. İyi düşünüldüğünde bu çabaların, İslâm'ı sağlıklı anlamının yolunu tıkadığı görülecektir.